

■ NATALIA STANCU

Zile și nopti la Novi Sad

Festivalul de la Novi Sad nu este o simplă reuniune și competiție a celor mai reprezentative spectacole de teatru, bazate pe texte de valoare ale dramaturgiei iugoslave, ci o adeverătă *instituție*, care și-așumă mari responsabilități culturale și de politică teatrală internă. E vorba de stimularea, promovarea și propulsarea dramaturgiei tuturor popoarelor Iugoslaviei, fenomen cu atât mai util cu cât drama reprezintă un gen foarte nou pentru unele din republicile federate... Poate și de aceea, despre Festivalul aflat sub semnul tutelar al părintelui teatrului sîrb, Sterija Popovici, s-a spus, pe bună dreptate, că se vorbește cu admirație, curiozitate sau veră critică, dar aproape niciodată cu indiferență.

Incepînd de anul trecut, cînd festivalul a fost onorat de un mesaj al președintelui Tito, ziua deschiderii Jocurilor teatrale de la Novi Sad, cea mai importantă manifestare de acest fel de pe pămîntul țării vecine și prietene, este considerată Ziua teatrului iugoslav, cînstită ca atare, prin spectacole sărbătorești, pe întreg cuprinsul țării.

După cuvîntul inaugural, elaborat, anul acesta, de cunoscutul om de cultură Iosip Vidmar și rostit de actorul Rade Šerbedzija, impresionant Richard al III-lea și faimos Hamlet iugoslav, ce-a de-a 23-a ediție, de anul acesta, a Jocurilor teatrale iugoslave a început cu spectacolul Teatrului Național croat din Zagreb, cu *Golgota* — o piesă din 1922 a lui Miroslav Krleža. De altfel, putem considera întreagă această ediție ca un omagiu adus personalității lui Miroslav Krleža, care a înălțat, nu de mult, 85 de ani și care, de aproape șaizeci, domină cultura crotă și, în mare măsură, cea iugoslavă.

Reprezentarea *Golgotei* a fost urmată de un simpozion consacrat reprezentării teatrului lui Krleža, iar onoarea de a închide

festivalul a revenit Teatrului Național din Praga, cu spectacolul *Domnii Glembay* — dramă jucată și la noi, pe scena Naționalului bucureștean și a Teatrului Maghiar din Timișoara.

Un succes al școlii de dramaturgie, Milița Novcovici

În toamnă, la BITEF, într-o mereu întreruptă convorbire, Jovan Cirilov mi-a vorbit despre unul dintre cele mai interesante fenomene actuale ale teatrului contemporan iugoslav: apariția unei valoroase generații de tineri dramaturgi, dintre care unii, formați la Școala de dramă din Belgrad.

Milița Novcovici (apariție de o simplitate și modestie aproape șocante, în ambiția colorată și mondenă a festivalului) este produsul strălucit al acestei Școli, iar drama *Piatră de căpătăi* este examenul de diplomă al tinerei autoare, al cărei talent, incontestabil, e dublat de sănă, căci prima ei piesă a ajuns la Festivalul de la Novi Sad prin intermediul unei montări a celebrului Atelier 212.

Realismul sobru al piesei, izvorîte dintr-o vizionare sumbră, invită și la interpretări metaforice. Blestemaj, precum Zdravko, să aiă urmăși, cei trei băieți ai familiei Vučetici nu mai găsesc nici o punte de comunicare cu lumea și poartă, pe umerii lor, strămoșești stări conflictuale. Attitudinea față de pămînt devine cauză determinantă a neînțelegerilor.

Drama, esențializată, frizind tragicul (piesa amintește, păstrînd proporțiile, de atmosferă și de lumea operelor lui Claudel, ale lui Lorca, ori de *Năpasta*), sfîrșește cu imaginea copleșitoare a unei dispute asupra locului în care să fie îngropat bătrînul Vučetici. Coșciugul rămîne în mîinile fiilor, fiecare trage de sicriu în altă direcție. Chiar dacă insuficient adevarat și motivată social, piesa relevă o vizionare organică asupra lumii și mai ales asupra femeii, precum și certe calități de scriitură: tehnică dramatică, știință a replicii; capacitatea remarcabilă de a modula monotonia dramei prin flash-uri comice și de a infuza organic, în sfera unor conținuturi reale, subtile manifestări ale irrationalului.

Spectacolul Atelierului 212 mi s-a părut un adeverat act valorificator — la care au contribuit, deopotrivă, autorul ilustrației muzicale, scenografia (care au evitat decorativismul folcloric și au știut să sugereze un tip de civilizație patriarhal-țărănească, suficient de neutră ca să permită și o situație

mai general umană), și, bineînțeles regizorul Milenko Maricici, care a îndrumat actorii la realizarea unor stări copleșitoare și a unui joc de trăiri esențializate.

Reprezentarea *Pietrei de căpăti* mi-a dat sentimentul că *trăiesc, e să dezbat prin teatrul o anume condiție umană, socială, istorică*. Ceea ce, să recunoaștem, e o altă cale, mai fertilă, de a concepe Avangarda.

Aluviuni poetice și românești

Prezența macedoneanului Petre M. Andreevski și, mai ales, a slovenilor Rudi Šeligo și Andrej Ilieng în teritoriul dramei este extrem de interesantă, tocmai din cauza aspectelor poetice și românești, a structurilor simbolice și metaforice pe care le propun. Lucrările lor nu sunt opere dramatice rotunde, închegate, cristalizate exemplar, deplin constituite. Dar fiecare dintre ele comunică o impresionantă libertate față de canoanele dramei. Există, în fiecare dintre aceste piese — în care aluviunile poetice amenință să înnece acțiunea și să gîtuască evoluția și tensiunea firească a conflictelor, iar îndrăzneaala metaforelor, să estompeze vigoarea legăturilor cu actualitatea, cu problemele actuale ale contemporaneității — elemente inedite, care le conferă o autenticitate tulburătoare (Petre Andreevski — *Vremea cîntecului*), o originalitate fascinantă (Andrej Ilieng — *Noaptea tinerilor căsătoriți*), o forță de impact cu adevărul vietii, paradoxal-șocantă (Rudi Šeligo — *Vrăjitoarea din Gornja Davča*).

„În *Vremea cîntecului* — afirmă Petre Andreevski, poet și prozator, autor în care foarte tînără literatură dramatică macedoneană vede, pe bună dreptate, o speranță —, mi-am propus să arăt conștiința colectivă într-un timp care se schimbă mai repede decât capacitatea acestei conștiințe de a se recunoaște ca promotor al transformărilor“.

Inspirată din experiența istorică și sentimentală a poporului macedonean, *Vremea cîntecului* este o imagine a coliziunii conștiinței religioase cu noua ideologie revoluționară, o meditație asupra libertății maselor, dar și a căilor de înțelegere și dobândire a libertății; a suporturilor dramatice care apar atunci cînd libertatea individuală ignoră cerințele necesității sau, dimpotrivă, cînd mecanismele istoriei, manevrate abuziv, tind să impiedice afirmarea individului.

Andrej Hieng este unul dintre dramaturgii apreciați ai Sloveniei, pe pămîntul căreia s-au afirmat cu succes numeroși alți interesați autori de teatru: Dominic Smole, P. Kozak, Gregor Strniša, Ivan Cankar, Milan Jesih, Pavel Luzan.

Dacă unii dintre ei, precum Smole sau Kozak, scriu sub semnul unei influențe sar-

triene, Ilieng, autorul unor comedii istorice de factură dramatică (*Falsa Ioana*) și al unor drame psihologice, este considerat reprezentant de elită al teatrului peetic. În dramele sale, magistral orchestrate conform principiilor dramaturgiei pirandelliene, el e preocupat de criza valorilor, de neputință și de moarte, de conflictul între ființă umană și masca pe care e obligată să o poarte, de conflictul dintre faptele reale ale vieții și felul în care le interpretăm ulterior.

Critica a relevat, în *Noaptea tinerilor căsătoriți*, care continuă să investigheze universul micii burgheriei (ca și *Placa comemorativă și Fiul risipitor*), o mai acuzată dimensiune de critică socială, o mai directă condamnare a egoismului (care taie punțile comunicării interumane), a patimii acumulării, dar și a conformismului, a umanismului declarativ sau fals.

Ceea ce m-a impresionat, în chip deosebit, la acest prim contact direct cu opera lui Ilieng, favorizat de fascinantul spectacol al Teatrului Municipal din Ljubljana (în regia lui Zvone Sedlbauer, în decorurile lui Niko Matul și în interpretarea — admirabilă — a Videi Juvan, a Milenei Župancic și a lui Marko Simcic și Dare Ulaga) a fost, totuși, altceva: motivațiile adânci atribuite reacțiilor eroilor, traiectoria frîntă, subtil oscilantă, a acestor reacții, poezia ei dramatică și melodramatică, atât de original integrată progresie și dezondamîntului conflictului.

Prin simbolismul ei puternic și rafinat, *Noaptea tinerilor căsătoriți* mi s-a părut o admirabilă psihodramă cu virtuți de *realism magic*.

Integrarea experimentului

Critica jugoslavă insistă asupra faptului că în Slovenia, mai ales, experimentul și-a găsit un rol important pe scenele teatrelor „nespecializate“, că revoluția mijloacelor artistice a hrânit și continuă să susțină o certă și generalizată evoluție a expresivității teatrale.

Spectacolul Teatrului popular din Celje, cu *Vrăjitoarea din Gornja Davča* de Rudi Šeligo, ar putea să argumenteze opinia de mai sus. Regizorul Dušan Iovanovici realizează, făcînd, oarecum, abstracție de autor, un experiment ce socochează, nu o dată, prin eclectismul violent și grosolan al stilului, prin apelul excesiv la elemente tehnice (lumină), prin tirania care transformă actorii în marionete, dar și prin multe alte aspecte, de data aceasta, strălucite.

Amestec de stîngăcie, rudimentarism și de îndrăzneală genială, montarea din Celje este o meditație asupra tragiciei culpabilității de a deveni diferit de ceea ce ești, și mai ales o meditație asupra pervertirii valorilor umane în societatea de consum. Ea oferă spectacolul efectelor tragice ale unei reeducații ce silu-

iește firea; invită la reflecție și la acțiune pentru păstrarea esenței umane, în lupta tragică cu „forța majoritatii”.

Un stop-cadru, una dintre imaginile finale ale montării: imaginați-vă un bal fastuos, cu valsuri de Strauss, cu femei bine machiate și costumate, splendid „îmblânzite” și integrate convențiilor sociale. Și imaginați o Darinkă (eroina piesei) încercând — ca urmare a constringerii și a educației silnice — să intre cum trebuie în acest dans. Imaginați-vă, mișcările ei mereu frânte, pașii ei poticieni, tipărit ei strident, de refuz. Ce poate fi mai ingrozitor, decât spectacolul grătie că rod al forței și al constringerii!

O extraordinară virtuozitate stilistică

Afișul festivalului a mai inclus spectacolul Teatrului Național din Sarajevo, cu *Omer Paşa Latas* de Dušan Andići, dramă de idei, piesă politică inspirată de evenimente și oameni care au trăit pe pământul Bosniei și al Herțegovinei, în anii 1850—1852. Teatrul „Joakim Vuică” din Kragujevac (oraș înfrățit cu Piteștiul) a fost prezent în festival cu o redescoperire: *Fiii noștri* de Vojislav Jovanović Marambo, o imagine crudă, brutală, a naufragiului unei familii burghese. Dar giuvaerul coroanei a fost spectacolul *In mijlocul mării*, o dramă a marelui comediograf Branislav Nušići, pusă în scenă în stilul unei melodramuri grotesci, spumoase și amare, de fapt, stilul mereu persiflat al tragediei burghese. Această modalitate, fatalmente schematică și, după mine, puțin generoasă pentru un spectacol amplu, a fost gîndită cu atită finețe și articulață atît de ingenios, nervos și spiritual de către regizorul Dejan Mijaci și susținută cu astă flacără de actorii Svetlana Bojeovici și Milan Gutovici, încît s-a încărcat cu extraordinar de multă viață: trăire și suferință umană.

Surpriza nu e decât parțială. Realizatorul acestui spectacol al Teatrului Iugoslav de Dramă din Belgrad este unul dintre cei mai proeminenti regizori ai generației de mijloc. Dejan Mijaci, care s-a afirmat la Tuzla și la Novi Sad, a dobîndit la Jocurile teatrale din anii 1974 și 1976 mari succese, datorate și ele revalorificării unui clasic: Iovan Stojija Popovici.

Gustul său rafinat, înclinația pentru un limbaj teatral elegant, simțul coerței și al stilului se hrănesc din cultură. Ironia, plăcerea paradoxului sunt expresii ale fineții spirituale, ale funciarei sale gravitației, ale scepticismului. Marile sale izbînză se bazează, cred, pe considerația pe care o acordă actorilor, posibilităților, vocației și genului fiecărui interpret în parte, muncii de echipă.

Senzitiv, imaginativ, animat de un tainic sau exploziv spirit ludic, Mijaci construiește funcțional, limpede și percutant, posedând știința de a dezvăluî reversul negru al co-

micului, de a face spectatorii să simtă, după și chiar în timpul hohotelor de ris, fragilitatea bucuriei, pericolul unor amenințări.

Off—Festival

Seară tirziu, la orele 23, începeau spectacolele prezentate în afara festivalului, care, la rîndul lor, au prilejuit momente de adincă și foarte proaspătă emoție artistică. Mă gîndesc, de pildă, la rafinamentul și la nervul comic al spectacolului Teatrului de poezie din Belgrad, cu *Masca*, în care strălucea actrița Xenia Jovanovică, o mare prietenă a României; la autenticitatea răscolitoare a formulei teatrului țigănesc Roma (chiar dacă, aparent, post-grotowskiană), la recitalul (pe texte de Krležă) al lui Rade Šerbedzija; la rafinamentul gîndirii regizorale a lui Gheorghe Harag, cunoscutul nostru regizor, care a montat, cu actori ai Teatrului maghiar din Novi Sad, *Trei surori*.

Și, fiindcă tot am ajuns aici, aş vrea să menționez nu numai prezența, ci și distincția pe care România a primit-o la recentul festival de la Novi Sad. E vorba de Premiul al II-lea pentru cea mai bună participare la Expoziția internațională de scenografie, inaugurată cu acest prilej.

Colocviul internațional al tinerilor critici

Zilnic, în dimineața următoare spectacolului, fiecare piesă și fiecare montare era luate în discuție. Conduse sobru, competent și cu farmecul uneori dureros al unei ironii mușcătoare, de către cunoscutul publicist și om de teatru Miroslav Mirčovici, aceste discuții au beneficiat și de participarea criticii străine.

Un grup masiv — căci, paralel cu Festivalul, Novi Sad a oferit o plăcută ospitalitate celor dintii Colocviu internațional al criticilor tineri, inițiat și dirijat de croatul Petar Selem, președintele A.I.C.T.

La acest colocviu, extrem de viu și de substanțial, la care participarea românească a fost printre cele mai active și mai apreciate, au fost prezenti francezul Michel Boué („L'Humanité”), turcoaică Zeinep Oral („Milîyet”), Dieter Krebs („Berliner Zeitung”) și Günter Scholz („Deutsche Zeitung”), sovieticul Nicolai Jeghin („Teatr”), austriacul Reinhold Leitner („Volksstimme”), polonezii Małgorzata Semil („Dialog”), Barbara Osterloff și Maciej Karpinski („Teatr”), maghiarii Judit Santo și Laszlo Fabian, belgianul Mare Quaghebeur, norvegianul Steiner Wiick și finlandezul Risto Ojanen, italianul Ravel Codric, americanii Gregory Hill și Chris Johnson, portughezul Norberto Avila, iugoslavii Borka Pavicevici, Dragan Klaici, Mladen Martici și-a.